Samenvatting Maatschappelijke Kosten Baten Analyse (MKBA) afkoppelen

(uitgevoerd door transitieteam april 2025)

Afkoppelen is een hot item. Wat betekent afkoppelen eigenlijk? Afkoppelen is het aanpassen van leidingen voor de afvoer van hemelwater zodat deze niet langer op het vuilwaterriool lozen (gescheiden stelsel). Op de meeste plaatsen in Nederland ligt nu nog een gemengd rioolstelsel in de straat, waar zowel hemelwater als afvalwater in terechtkomen.

Het NAD wil bijdragen vanuit de waterketen aan klimaatadaptatie en het sluiten van de waterkringloop. Deze onderwerpen staan ook centraal in de visie in het Strategisch Ketenplan. Vanuit de waterketen kan het NAD op vele wijzen bijdragen aan klimaatadaptatie. Niet alleen binnen de waterketen, maar ook in het watersysteem. Dit komt door de vele interacties die er zijn tussen de waterketen en het watersysteem. Deze interacties vinden bijvoorbeeld plaats via de gemeentelijke hemelwaterriolering, overstorten, drainage, afkoppel- en infiltratievoorzieningen. Als onderdeel van de doelmonitoring werkt het NAD met KPI's (kern prestatie indicatoren. Er zijn twee KPI's waar het afkoppelen aan bijdraagt. "Regenwater zo veel mogelijk lokaal opvangen" en "De onderbouwing van de maatschappelijke meerwaarde (waterwinst)"

Vanuit de waterketen is het mogelijk wenselijk om versneld af te koppelen zodat er geen schoon hemelwater meer richting de zuivering gepompt wordt. Het verpompen van schoon water kost onnodig energie en de zuivering werkt bij dun water minder goed. Verder komt er vanwege de bevolkingsgroei steeds meer afvalwater bij en zou de infrastructuur moeten meegroeien wat zeer kostenintensief is. Door af te koppelen wordt er een soort stand stil situatie bereikt en moet het transportsysteem met bijhorende gemalen of de capaciteit van de zuivering minder snel vergroot worden.

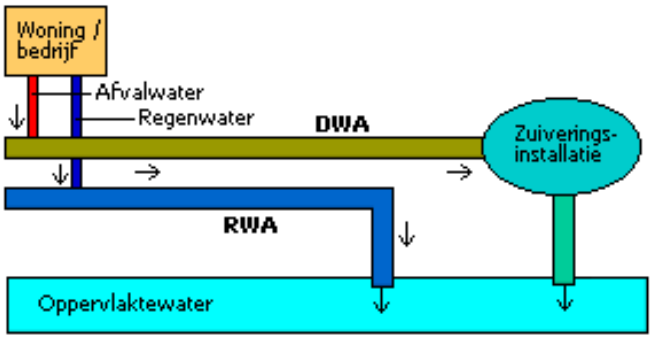

Afkoppelen heeft effect voor de kwantiteit van het watersysteem want er komt meer hemelwater in het lokale watersysteem terecht. Afkoppelen heeft ook effect voor de waterkwaliteit van oppervlaktewater want er komen stoffen terecht die er normaliter niet direct op geloosd zouden worden. Maar hoe schoon is het hemelwater dan eigenlijk? Het hemelwater heeft meestal al een weg afgelegd voordat het in het hemelwaterafvoer terecht komt. Hierin neemt het ook afval van straat en kolken en stoffen die op de daken en weg liggen mee. Maar ook de buizen voor het afvoeren van hemelwater geven stoffen af die je liever niet in het oppervlaktewater wilt hebben. Voorbeelden van stoffen die in van daken en de weg afspoelen zijn koper, zink, microplastics en lood. Hierdoor verslechterd de kwaliteit van dat hemelwater en dat is een probleem voor de waterkwaliteit. Wanneer koppel je dan af en wanneer beter niet? Wat doet afkoppelen met het watersysteem en de waterkwaliteit? Wie is bij welk scenario het meeste gebaat? Wat is dan het financiële plaatje? Kan je hemelwater ook lokaal vasthouden en hoe dan? Zit er nog verband met de omgeving zoals openbare ruimte of privéterrein? Wat is waar wenselijk? Dit zijn allemaal vragen die belangrijk zijn voor het bepalen of afkoppelen wenselijk is.

Alles bij elkaar zijn er dus verschillende ideeën, waarden en belangen die niet altijd worden meegenomen in de afweging om wel of niet af te koppelen. Daarmee is het idee ontstaan om als transitieteam een maatschappelijke kosten-batenanalyse te maken voor het afkoppelen om een goede afweging te kunnen maken voor het afkoppelen waarin we naar al deze verschillende aspecten hebben gekeken. Hierin hebben medewerkers van het waterschap, drinkwaterbedrijf en gemeente samengewerkt.

Doel

De MKBA moet ervoor zorgen dat ook andere belangen worden meegewogen bij het besluit om wel of niet af te koppelen. Het moet een onderbouwing bieden voor de keuze die de breedheid van de argumenten weergeeft. Zo kunnen gemeenten en waterschappen laten zien dat afkoppelen meer maatschappelijke waarde heeft en kunnen mogelijke weerstanden worden weggenomen.

Aanpak

Voor er een partij gevonden kon worden om dit goed te kunnen doen, wilde we eerst zelf een aantal dingen in kaart brengen om dan tot een goede uitvraag te kunnen komen. Om voortgang te boeken heeft Katinka (Begeleidster Transitieteam vanuit VanWaarde) uitgezocht wat de basis stappen van een MKBA zijn, daar een plan van aanpak voor gemaakt en zijn we met het transitieteam aan de slag gegaan om op basis daarvan de goede vervolgstap te kunnen bepalen. Met deze MKBA hebben we vijf stappen doorlopen:

1. Probleemanalyse
2. Verkennen van mogelijke oplossingen en die vertalen naar mogelijke scenario's
3. In kaart brengen van de positieve en negatieve effecten binnen de verschillende scenario's, met daarbij de kosten en baten en voor wie deze effecten spelen.
4. Bepalen van de impact (klein-groot)
5. Bepalen van de belangrijkheid van de factoren.

1. Probleemanalyse

De eerste stap in onze MKBA was het identificeren van het probleem. Daar werden allerlei zaken genoemd die voor of tegen het afkoppelen pleiten, zoals foutaansluitingen, kosten, hemelwater wat te schoon is voor de zuivering, maar mogelijk te vies voor het watersysteem, capaciteit van de zuivering, etc. Op basis daarvan hebben wij bepaald dat het nu onduidelijk is wanneer wel of niet afgekoppeld moet worden en dat we inzichtelijk willen maken wanneer dit wel/niet relevant is, waarbij we breder kijken dan de financiële waarde, maar ook naar de maatschappelijke waarde willen kijken.

2. Verkennen van mogelijke oplossingen en die vertalen naar mogelijke scenario's.

Op basis van het probleem zijn we gaan kijken naar mogelijke oplossingsrichtingen en hebben we een aantal scenario's vastgezet die we met elkaar wilden vergelijken. Wij hebben ervoor gekozen de volgende scenario's te vergelijken:

- Niet afkoppelen
- Afkoppelen in openbare ruimte (bij rioolvervanging + nieuwbouw) (richting 50% in 100 jaar)
- Afkoppelen in openbare ruimte + privéterrein (bestaande bouw) (Naar 1% per jaar)
- Afkoppelen in koppeling met andere infrastructuur en andere partners (Doelstelling 100% in 50 jaar)

3. In kaart brengen van de positieve en negatieve effecten binnen de verschillende scenario's, met daarbij de kosten en baten en voor wie deze effecten spelen.

Voor deze scenario's zijn we in kaart gaan brengen wat de effecten zijn van dit scenario. Zowel negatief als positief. Voor deze effecten hebben we bepaald wat de kosten/baten zijn en voor welke partij in de keten deze effecten met kosten of baten zijn. Bijvoorbeeld, in het scenario afkoppelen in de openbare ruimte + privéterrein hebben we:

Thema	Positief effect	Baten	Voor wie?
Centraal/decentraal	Lokaal meer water vasthouden	meer water beschikbaar (voor beperken hittestress, besproeien planten/bomen)	Delfland/Gemeente/dwb
		Beperken wateroverlast	Gemeente, inwoners, Delfland

Op basis hiervan ontstond een grote lijst met positieve en negatieve effecten, met kosten en baten en voor wie deze effecten met kosten/baten zijn. Het gesprek hierover leverde met name inzichten op over het begrijpen van elkaars systeem en de effecten die maatregelen kunnen hebben op de verschillende partijen. Uiteindelijk hebben we deze effecten allemaal onder elkaar gezet voor de verschillende scenario's en hebben we deze effecten gegroepeerd in een aantal categorieën:

- Centraal/decentraal
- Doelmatigheid
- Infrastructuur
- Synergy/overlast
- Klimaatbestendigheid
- Waterbewustzijn

4. Bepalen van de impact (klein-groot)

Voor deze effecten is voor elk van de scenario's besproken en gezamenlijk bepaald hoe groot of klein de impact is van dit effect, waarbij in een kleurcodering is toegepast (zie afbeelding volgende pagina). Hier leverde het gesprek een gedeeld beeld over hoe groot of klein de impact van bepaalde effecten is.

				Impact op scenario's			
Thema	Positief effect	Baten	Voor wie?	1	2	3	4
Centraal/ decentraal	Lokaal meer water vasthouden	meer water beschikbaar (voor beperken hittestress, besproeien planten/bomen)	Delfland/Gemeente/dwb				
		Beperken wateroverlast	Gemeente, inwoners, Delfland				

5. *Bepalen van de belangrijkheid van de factoren.*

Na het bepalen van de impact hebben we elke deelnemers een x-aantal punten gegeven om deze te verdelen over de effecten. Hoe meer punten bij een effect hoe belangrijker deze voor een persoon vanuit zijn/haar organisatieperspectief was, hoe minder punten, hoe minder belangrijk. Ook hier was met name het gesprek over deze verdeling van punten en de verschillen en overeenkomsten die daar waren goed om elkaars perspectief te begrijpen.

Inzichten

De uitkomsten zijn verdeeld in positieve en negatieve effecten.

Voorbeelden van negatieve effecten van afkoppelen zijn: overlast bij de benodigde werkzaamheden bij het aanleggen van de infrastructuur, risico op foutaansluitingen, hogere grondwaterstanden bij infiltratie, meer/te veel water voor het watersysteem en het risico voor waterkwaliteit bij zinken dakgoten/loodslabben (waterkwaliteit).

De positieve effecten zitten vooral in vergroeningskansen & klimaatbestendigheid, minder water naar de AWZI, minder vuilwater overstortingen, vergroten waterbewustzijn, synergie, imago en doelmatige werking infrastructuur waterketen.

Zowel de voordelen als de nadelen zijn locatie specifiek, bijvoorbeeld met betrekking tot de capaciteit van het huidige riool, de capaciteit van het watersysteem, het type daken

en hemelwaterafvoer en type bestrating en verkeer. De voor- en nadelen zouden dus per project/straat/gebied in kaart moeten worden gebracht om een goede inschatting te maken of (versneld) afkoppelen voldoende maatschappelijke meerwaarde biedt.

Vervolg

Voor de laatste drie stappen was met name het gesprek relevant en dat gaf de meest waardevolle inzichten. Wat is voor iedereen belangrijk, hoe groot vinden we die impact, wie heeft daar dan eigenlijk last of profijt van de effecten, etc. Dat heeft voor ons ook gemaakt dat we de data niet verder zijn gaan kwantificeren voor deze MKBA. Dat zou alleen relevant zijn als het over een bestaande casus met echte data zou gaan en niet in de fictieve situatie die hier is behandeld.

In de samenwerkingsovereenkomst van het NAD staat dat we, naast deze MKBA, nog twee MKBA's willen uitvoeren. Als transitieteam zullen we hier mee starten en daar de mensen bij zoeken die geïnteresseerd zijn om aan te haken. Het onderwerp voor de volgende MKBA is foutaansluitingen, die van de derde MKBA is nog niet bepaald.

Meer weten?

Wil je meer weten over deze MKBA of de aanpak die hier is gevolgd? Of wil je de volledige Excel met alle effecten en de impact voor de stakeholders?

Neem contact op met Katinka Bergema, via katinka.bergema@van-waarde.com.